

معرفی آثار اعضای دانشگاه پیام‌نور (تاریخ ۲)

نوع تفکر تاریخی را آشکار می‌کند و آن اینکه تقسیم‌بندی تاریخی ضیاءالدین برنی بر اساس «وقایع» گذاشته شده است در حالی که عقیف توجه خاصی به «شخصیتها» داشته و «سلطان» محور حوادث تاریخی محسوب شده است. دیدگاه مزبور نمایانگر اسلوب‌شناسی قوی شمس عقیف است و همین تقسیم‌بندیهای تاریخی است که تاریخ فیروزشاهی را از تکرار و تناقض و اغتشاش مصون داشته است.

مؤلف نوشتن تاریخ سلاطین را از جمله فرایض دینی و خصال نیکوی فیروزشاه را بر معایش ارجح می‌داند از این‌رو، اثر را می‌توان به نوعی مناقب فیروزشاهی نام نهاد. با مطالعه این اثر می‌توان به اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی عصر فیروزشاه نیز پی برد و مسائل اجتماعی آن دوران را مورد بررسی قرار داد.

در تاریخ فیروزشاهی استشهاد بر آیات، احادیث و اشعار شاعران بنام چون نظامی، عطار، سعدی و دهلوی فراوان است که همین امر حلاوت اثر را بیشتر کرده و نشان‌دهنده آشنایی و انس مؤلف با کتب دینی، دواوین شعرا و متون فارسی است. بنابراین، می‌توان گفت که تاریخ فیروزشاهی

الف) کتاب

تاریخ فیروزشاهی

تألیف: شمس سراج عقیف

تصحیح: ولایت حسین

به کوشش: دکتر محمدرضا نصیری

ناشر: اساطیر

جلد: گالینگور، ۵۳۹ صفحه

قیمت: ۷۸۰۰۰ ریال

چاپ اول: ۱۳۸۵

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۴-۳۳۱-۲۹۸-۴

موضوع: مؤلف کتاب، شمس سراج عقیف، از مورخان صاحب نام عصر غیاث‌الدین فیروزشاه تغلق در قرن هشتم هجری است که ادامه کار تاریخ فیروزشاهی اثر ضیاءالدین برنی را به عنوان عمل به وصیت وی بر خود فرض دانسته است. نود مقدمه باقیمانده کتاب را نوشته و در سال ۸۰۱ق آن را به پایان می‌رساند. سبک نگارش برنی، متکلف و مصنوع است و شمس عقیف نیز از این لحاظ به او تاسی جسته است. لیکن مطالعه دو اثر، شیوه‌های متفاوتی در

درخور توجه بودن اظهارات مؤلف و نیز تأکید و تأیید شدید وی بر پاکدامنی و عفاف شاهزاده خانمهای درباری اشاره می‌کند. نکته جالب توجه در کتاب، حضور زنان بالنسبه فرهیخته شاهان قاجار است که به فراگیری ادب و خط و خوشنویسی و آموزش قرآن می‌پرداختند و از زنان شاعر و خوشنویسی که زیر دست شخص نویسنده شعر و خط تعلیم می‌دیدند و حتی تخلص شعری خود را از او گرفته‌اند، نام می‌برد.

از اثر مؤلف ظاهراً نسخ چندی موجود است که با عناوین نسخه تبریز، نسخه ملک (مجمع محمود)، نسخه کتابخانه ملی، نسخه ضمیمه مجمع محمود در کتاب تاریخ تذکره‌های فارسی و نسخه اصفهان مشخص می‌شوند. برای تصحیح اثر، دو نسخه ملی و ملک انتخاب و مورد مقابله و تصحیح قرار گرفتند. مصححان برای روشن شدن مطلب در برخی موارد توضیحاتی را نیز آورده‌اند.

ب) مقاله

نصیری، محمدرضا، «تشکیلات امپراتوری سلجوقیان (۱)»، (ترجمه)، نامه انجمن، شماره ۶ (سال ۲، تابستان ۱۳۸۱)، ص ۸۲-۷۱.

موضوع: این مقاله تألیف پروفیسور اسماعیل حقی و اوزون چارشیلی است که به حکومت، تشکیلات مملکتی و نحوه اداره امور کشوری در دوره سلجوقیان پرداخته است و محمدرضا نصیری آن را به فارسی ترجمه کرده است. در این مقاله به نقش عشیره و قبایل موجود در زمان حکومت حکمرانان سلجوقی، حضور خانواده آنان و سهم بودنشان در امور دولت پرداخته می‌شود. به عقیده مؤلف مسئله ریاست در دولت سلجوقی با حوادثی خونین همراه بود اما این مجادلات هیچ‌گونه ارتباطی با ریاست و قوانین عشیره‌ای پیدا نمی‌کرد. در ادامه مقاله درباره مفاهیمی چون تویق و طغرا، چتر، علامت و نوبت، سرپرده و امان‌کاسه توضیحات کاملی داده شده است.

نصیری، محمدرضا، «تشکیلات امپراتوری سلجوقیان (۲)»، نامه انجمن، شماره ۷ (سال ۲، پاییز ۱۳۸۱)، ص ۶۵-۴۸.

عقیف، در تکامل سنت تاریخ‌نگاری فارسی در هند از جایگاه خاصی برخوردار است.

فهرستهای پایان کتاب مشتمل بر فهرست آیات، احادیث، جملات عربی، اشعار و مصرعها و اشخاص و مکانها مطالعه کتاب را برای پژوهشگران و خوانندگان آسانتر نموده است.

تذکره نقل مجلس

تألیف: محمود میرزا

تصحیح: دکتر محمدرضا نصیری، نادره جلالی

قطع: وزیری

ناشر: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

چاپ: ضمیمه شماره ۵، ۱۳۸۴، سال سوم

جلد: گالینگور، ۶۹ صفحه

قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۴۰۰-۱۵۶۱

موضوع: تذکره نقل مجلس کتابی است به تألیف محمود میرزا، تصحیح دکتر محمدرضا نصیری و نادره جلالی که به اهتمام مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب در ۶۹ صفحه به چاپ رسیده است.

این تذکره حاوی شرح حال سی زن شاعری است که در داخل قلمرو جغرافیای ایران و خارج از آن می‌زیسته‌اند و آثاری از خود به زبان فارسی به یادگار گذاشته‌اند. به عبارت دیگر، اثر پیش رو گواه ارزش هنری و پایه اندیشه زنان شاعر فارسی‌گوست، آن هم در روزگاری که زنان در پرده جهل و خرافه پرستی غرق و غالباً از نعمت سواد محروم بودند.

نقل مجلس شامل بخشهایی است که از آن به عنوان «مجلس» یاد شده و عبارت‌اند از: «مجلس اول»، شاهزادگان؛ «مجلس دوم»، در کیفیت احوال و اشعار پردگیان حرمسرای شهنشاه عالم و سایر متعلقات؛ «مجلس سوم»، در اقوال و ابیات شعرای نسوان که در بلاد ایران بودند و هستند و «مجلس چهارم»، در بیان ابیات و احوالات خیریت دلالات موزونان نسوان که در روزگار سلف بوده‌اند و هستند.

مصحح کتاب با تکیه بر هم عصر بودن و خویشاوندی مؤلف با شعرای زن ایرانی این کتاب، به مواردی چون

محققان ژاپن و ایران برقرار گردد تا پژوهشگران ایرانی نیز بتوانند در عرصه تاریخ و فرهنگ ژاپن به تحقیق پردازند و پژوهشها از حالتی یک سویه خارج شوند. به این منظور در مقاله از چند کار تحقیقاتی بر روی آثار ایرانی توسط پژوهشگران ژاپنی یاد شده است.

در پایان مقاله با ذکر اسامی آثار قدیم و جدید از دانشمندان و نویسندگان بزرگ ایرانی که اکنون به عنوان نمادهایی از فرهنگ و تمدن ایران در ژاپن شناخته شده‌اند و تکیه بر عرضه‌داشتهای محققان ایرانی فهرستی کامل از تحقیقات ایران‌شناسان ژاپنی بین سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۲ میلادی آمده است.

خسرویگی، هوشنگ، «مستوفیان و مستوفی‌الممالک در دوره قاجاریه»، نامه انجمن، شماره ۸ (سال ۲، زمستان ۱۳۸۱)، ص ۷۵-۶۴.

موضوع: مؤلف هدف این مقاله را بررسی مناصب تشکیلات اداری اعم از کشوری یا لشگری در اوایل دوره قاجاریه، با نگاهی به سیر تاریخی آن آغاز می‌کند. در این راستا عمده مطالب مقاله بر روی نقش محاسبان امور مالی و مالیاتی، تحت نام مستوفی، متمرکز شده است و نقش مستوفیان را از عهد سلجوقیان، خوارزمشاهیان، صفویان، ... تا قاجار می‌توان مورد مطالعه قرار داد.

درباره نقش مستوفی در دوره قاجار آمده است که وظیفه عمده آنان رسیدگی به «حساب جمع و خرج» کشور و انجام امور مالی مرکز و ایالات و از جمله مالیاتها، مستمریها و ادارات بود هر چند به وظایف دیگری از قبیل مأموریت‌های مهم سیاسی یا حتی نظامی مستوفیان نیز اشاره شده است.

مقاله با ارائه جدولی حاوی فهرست اسامی افرادی که تصدی این مقام را در اوایل دوره قاجاریه برعهده داشته‌اند و کتابنامه‌ای کامل از منابع تاریخی موجود، به پایان می‌رسد.

خسرویگی، هوشنگ، «مقدمه‌ای بر تشکیلات اداری و نظامی ایران در اوایل دوره قاجار (۱۲۱۰-۱۲۶۴ ه.ق.)»، نامه انجمن، شماره ۶ (سال ۲، تابستان ۱۳۸۱)، ص ۱۱۱-۸۳.

موضوع: نویسنده در ادامه بحث با همین عنوان به بیان و تشریح تشکیلات سرای سلجوقیان می‌پردازد و از خریداری افراد و تربیت آنان برای خدمت در سرای (اندرون) و مناصبی چون حاجب‌الحجاب، امیرجاندار، امیرسلاح، امیرعلم، جامه‌دار، شرابدار خاص، طشتدار، امیر چاشنی‌گیر، وکیل خاص، امیر آخور و چاوش یاد می‌کند. سپس امور حکومت را مطرح می‌کند و از دیوانهای حکومتی سخن می‌گوید. دیوانهای حکومتی امپراتوری سلجوقیان را دیوان کبیر، مستوفی، طغرا و یا انشا، مشرف، عارض و برید تشکیل می‌دادند. وزیر یا صدراعظم و اتابک از شخصیت‌های دولتی امپراتوری مذکور بودند که در بخش پایانی این مقاله جزئیات آن آمده است. به طور کلی، این مقاله از لحاظ معرفی و شناخت اصطلاحات دیوانی حایز اهمیت است.

نصیری، محمدرضا، «تشکیلات امپراتوری سلجوقیان (۳)»، نامه انجمن، شماره ۸ (سال ۲، زمستان ۱۳۸۱)، ص ۶۳-۵۲.

موضوع: تشکیلات اداری امپراتوری سلجوقیان، مبحث آغازین بخش پایانی مقاله است. مؤلف می‌نویسد که برای اداره هر منطقه از افراد خانواده حکمران یک نفر تعیین می‌شد و در صورتی که فردی صاحب صلاحیت پیدا نمی‌شد، سلطان از غلامان تربیت‌شده و مورد اعتماد خود یکی را به والیگری تعیین می‌کرد. والیان و شاهزادگانی که به حکومت‌های منطقه‌ای تعیین می‌شدند، توفیعات آنها تشکیلات نظامی، اصطلاحات مفرد، پیشه‌گانی، بکچی، حشر و وضعیت زمین و مردم در عصر سلجوقیان پایان‌بخش این مقاله است.

نصیری، محمدرضا، ایران‌شناسی در ژاپن، نامه انجمن، شماره ۹ (سال سوم، بهار ۱۳۸۲)، ص ۱۴-۴.

موضوع: نگارنده مقاله از سال ۱۹۵۰ به عنوان نقطه عطف پژوهشهای ایران‌شناسی در ژاپن یاد می‌کند. با این آغاز، مقاله به شیوه‌ای بسیار دقیق، سیر زمانی تلاشهای ایران‌شناسان ژاپنی را در خود جای داده است. نویسنده معتقد است که حاصل تحقیقات امروزی ژاپنی‌ها باید به فارسی برگردانده شود و ارتباط علمی گسترده بین

دانشنامه ایران و اسلام طراحی شد که بیش از یازده جزوه از آن درنیامد و ناتمام ماند. همچنین از دایرةالمعارف فارسی به سرپرستی غلامحسین مصاحب که بر اساس دایرةالمعارف کلمیا طرح ریزی و تألیف گردید، می توان به عنوان کاملترین و علمی ترین دایرةالمعارف فارسی یاد کرد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی از طرف سازمانهای دولتی و غیر دولتی توجه مضاعفی به تألیف و تدوین دایرةالمعارف شد که در این میان می توان از دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، دایرةالمعارف تشیع، دانشنامه جهان اسلام، دانشنامه زبان و ادب فارسی، فرهنگنامه کودکان و نوجوانان و مانند آنها نام برد که هر یک از این دانشنامهها در حوزه تخصصی خود مجلدات متعددی را به چاپ رسانیده اند که سعیشان مشکور باد.

انجمن آثار و مفاخر فرهنگی نیز در کنار وظایف علمی و فرهنگی خود ضرورت تألیف اثر مشابهی را احساس می کرد.

آنچه مسلم است اجرای این طرح به منظور شناساندن چهره های علمی، فرهنگی، تاریخی، ادبی و هنری ایرانیان - اعم از آنانی که خون ایرانی داشتند هر چند در خارج از حوزه جغرافیایی ایران می زیستند و یا کسانی که از خارج ایران به داخل مهاجرت و سپس توطن اختیار کرده و در کسوت ایرانی درآمده بودند - صورت گرفته است تا بتواند جوانان علاقه مند و پژوهشگران مشتاق را با شرح حال اندیشمندان و محققانی که در طول تاریخ فرهنگ و ادب ایران با قبول تمام دشواریها، مرارتها، سختیها، اثری از خود به یادگار گذاشته اند، آشنا سازد. در این اثر سعی شده در حد نیاز به شرح حال و آثار فرد مورد نظر اشاره شود و در ذیل هر مدخل مراجع و مأخذ مورد استفاده ذکر شود تا پژوهشگران را در تحقیقات بعدی مفید افتد.

این اثر در شش مجلد از حرف الف - ی، با چاپ نفیس، به جامعه فرهنگی کشور عرضه شده است. ■

موضوع: هدف نویسنده از نگارش این مقاله، بررسی مختصر تشکیلات اداری ایران در اوایل دولت قاجاریه است. به عقیده وی تاکنون تألیف و ترجمه هیچ کتابی بر این موضوع منعطف و متمرکز نبوده و تشکیلات و سازمانهای اداری دوره سلطنت ناصرالدین شاه مرکز بیشترین مطالعات و بررسیها در دوره قاجار بوده است.

در این راستا مؤلف با بیان مطالبی تقسیم بندی شده در خصوص مناصب نظامی و جریانات سیاسی عصر و با ارجاعات مناسب به منابع تاریخی موجود، به جزئیات امر پرداخته است.

اثر آفرینان

زیر نظر: دکتر محمدرضا نصیری

قطع: رحلی

ناشر: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

چاپ: ۱۳۸۴

جلد: گالینگور (دوره ۶ جلدی از الف - ی)

قیمت هر مجلد: ۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۳۰-۲-۹۶۴-۶۲۷۸-ISBN

موضوع: دانشنامه نگاری یا دایرةالمعارف نویسی در ایران و جهان سابقه ای دیرینه دارد. اما دایرةالمعارف نویسی در دوره معاصر در ایران با نامه دانشوران آغاز می شود. پس از این اثر دایرةالمعارفهای گوناگونی تألیف شد که از آن میان ریحانة ادب، الذریعه، طبقات اعلام الشیعه شایان ذکرند.

انتشار این گونه آثار و آشنایی مسلمانان با شیوه های جدید دانشنامه نویسی، محققان، اندیشمندان و اهل قلم را بر آن داشت که با استفاده از روش تحقیق و شیوه جدید اقدام به تألیفات مشابهی کنند و با اصل قرار دادن دایرةالمعارف اسلام چاپ لیدن و با حذف و افزودن مدخلها، دایرةالمعارف اسلام ترکی در ترکیه، اردو دایرةالمعارف اسلامی در پاکستان را پدید آورند، در ایران نیز